

مصادیق احترام به همسر و نقش آن در تحکیم روابط زوجین

فوزیه شیخی ، زینب امیری^۱

چکیده

روابط بین زوجین و استحکام خانواده از موضوعات بسیار راهبردی دنیای کنونی و کشور است چرا که دشمنان ایران و اسلام در صدد از بین بردن بنیان خانواده به طرق مختلف می‌باشند و به اهمیت موضوع خانواده در پیشبرد اهداف اجتماعی و سیاسی به خوبی پی برده‌اند. جامعه سالم و بالنده و رو به رشد، در بستر خانواده و روابط صحیح زوجین شکل می‌گیرد. از میان مجموعه عوامل تحکیم روابط زوجین و خانواده زیر مجموعه احترام به همسر و مصادیق آن دارای اهمیت بالایی در شکل‌گیری شخصیت فرزندان و نسل سالم است. در این تحقیق به روش تحلیلی-توصیفی مصادیق احترام به همسر بر اساس آیات و روایات بررسی می‌شود و نقش این موارد و مصادیق در چگونگی تحکیم خانواده روشن و برجسته می‌شود. با توجه به اینکه دین اسلام کامل‌ترین دین آسمانی است با بررسی آیات و روایات می‌توان ضعف‌ها و کاستی‌های موجود در روابط ناسالم بین زوجین را از بین برد و با روشنگری و آگاهی بخشی و معرفی الگوهای نمونه رابطه‌ای بر پایه احترام بین زوجین ترسیم نمود و نقشه دشمنان را نقش بر آب و به جامعه‌ای آرمانی و الگو رسید. بر اساس یافته‌ها از مهم‌ترین مصادیق احترام به همسر محبت و توجه به نیازهای اساسی او می‌باشد و رعایت اصولی همچون مشورت با همسر و رعایت حقوق او منجر به روابط احترام آمیز بین طرفین می‌شود و دارای آثاری همچون آرامش روانی خانواده و جامعه و تربیت نسل مسلمان شایسته می‌باشد.

کلید واژه‌ها: روابط زوجین، احترام، تحکیم خانواده، مصادیق احترام

موضوع احترام زوجین به یکدیگر با توجه به اینکه تاثیر مستقیم روی تربیت فرزندان و آرامش بخشی به کانون خانواده دارد نیازمند بررسی و موشکافی بیشتری است.

احترام در واقع به معنای حفظ حرمت‌ها و حریم شخصیت هر یک از زوجین است و به نوعی بزرگداشت او محسوب می‌شود و موجب افزایش عزت نفس هر یک از طرفین می‌شود و در سایه این احترام و ارزشی که زوجین برای یکدیگر قائل می‌شوند محیطی امن و به دور از تنش در خانواده فراهم می‌شود و در این بستر فرزندان توانمند و نسل شایسته بارور خواهد شد.

برای بررسی بهتر موضوع لازم است که به طور جزئی‌تر به مسئله پرداخته شود و مصادیق احترام معرفی و تعریفی از آنها ارائه شود و اینگونه موضوع ملموس‌تر و کاربردی‌تر خواهد بود. در واقع با برقراری احترام بین زوجین رابطه سالم و شاد آنان به جامعه تسری خواهد داشت و شاهد رشد و بالندگی جامعه و ارائه یک الگوی رفتاری اسلامی در جامعه خواهیم بود. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمودند: « حَقُّ الْوَلَدِ عَلَى الْوَالِدِ ... أَنْ يَسْتَفْرِهَ أُمُّهُ »¹، «حق فرزند بر پدر این است که مادر او را گرامی بدارد.»

از آنجایی که رشد فردی و شخصیتی انسان در زندگی بسیار مهم است و این رشد فرایندی پویا در طول دوران زندگی است لازم است که با برقراری رابطه احترام آمیز در خانواده این رشد فردی و شخصیتی در این بستر صورت بگیرد و در سایه این بستر امن و فضای آکنده از احترام، تمام نیروهای بالقوه والدین و فرزندان بالفعل می‌شود و در مسیر رشد و پویایی قرار می‌گیرد. مسلماً در فضایی که آلوده به انواع بی‌احترامی‌ها و تخریب‌های شخصیتی اعضا باشد جایی برای رشد و بالندگی از نظر دنیوی و اخروی وجود نخواهد داشت.

حال این پرسش مطرح است که این ارتباط احترام آمیز چگونه باید برقرار شود؟ و مهم‌ترین مصادیق احترام چیست؟ این تحقیق با روش تحلیلی-توصیفی و با بررسی منابع کتابخانه‌ای درصدد پاسخگویی به این سوال برآمده و با بررسی کتب و مقالات مختلف و با تکیه بر دیدگاه اسلامی-شیعی در صدد ترسیم رابطه ای احترام آمیز بین زوجین است. کتب و مقالات متعددی به بررسی موضوع مورد نظر به صورت کلی و جزئی پرداخته‌اند از جمله آنها می‌توان کتاب ارتباط نیکو زیر یک سقف نوشته علی نقی فقیهی و همچنین کتاب صمیمیت-احترام و قدردانی نوشته بهمن علیمزادی را نام برد. از مقالات می‌توان مقاله « آثار احترام بین زوجین در زندگی مشترک » نوشته صالحه سادات موسوی-نجیب الله نوری و مقاله « رابطه علاقه و احترام متقابل با رضایت زناشویی همسران در شهرستان قم » نوشته عصمت دانش-مریم حیدریان را نام برد.

احترام به معنای بزرگداشت و گرامی داشتن چیزی می‌باشد. احترام مصدر باب افتعال از ماده "حرم" به معنای حرمت داشتن چیزی است و بدین معناست که هتک آن نارواست و در شخص، زمان و مکان کاربرد دارد.^۱ احترام از واژه‌های غیر مصرح قرآنی است که از ریشه حرم و حرمت گرفته شده است.

حریم چاه به معنای آن محدوده‌ای است که نمی‌توان بدان نزدیک شد و کسی حق تصرف و حفر چاه دیگر در آن محدوده را ندارد. حرمت شخص به معنای چیزی است که شخص از آن حمایت و دفاع می‌کند، کلمه احترام در لغت‌نامه دهخدا نیز به معنای حرمت داشتن بزرگ داشتن و بزرگداشت آمده است.^۲

جایگاه احترام در خانواده

احترام به این معنا نیست که زن و شوهر عواطف و احساسات خود مانند خشم، سرسختی و ناراحتی روحی را از یکدیگر پنهان و آنها را به صورت عقده‌های روانی روی هم انباشته کنند.

خشم‌های سطحی و بگو مگوهای کوتاه میان زن و شوهر در زندگی زناشویی چون رعد و برق است، همیشه پس از رعد و برق باران می‌بارد و این باران همه چیز را می‌شوید و آرام می‌کند. همچنین احترام به معنای انتقاد نکردن نیست، گاهی لازم است زن و شوهر آشکارا از رفتار نامناسب یکدیگر انتقاد کنند، ولی باید از تندخویی بپرهیزند تا انتقاد آنان بی‌اثر نباشد.^۳

روایات اسلامی به احترام متقابل زن و شوهر بسیار سفارش کرده‌اند؛ امام صادق علیه السلام درباره احترام گذاشتن زن به شوهر می‌فرماید: «سَعِيدَةٌ سَعِيدَةٌ اِمْرَأَةٌ تُكْرِمُ زَوْجَهَا وَ لَا تُؤْذِيهِ وَ تُطِيعُهُ فِي جَمِيعِ اَحْوَالِهِ»، «خوشبخت است، خوشبخت است، آن زنی که شوهرش را احترام کند و آزارش ندهد و در تمام مراحل از وی اطاعت نماید.»^۴ پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می‌فرماید: «هر کس به خانواده‌اش توهین کند خوشی زندگی را از دست خواهد داد.»

رابطه احترام آمیز میان زوجین نشانه‌ها و نمودهای ویژه‌ای دارد شایسته است که احترام متقابل همسران به هم افزون بر احترام قلبی در برخی رفتارهای بیرونی نیز ابراز شود که در ادامه بخشی از این مصادیق و رفتارها بررسی شده است.

۱. فراهیدی، خلیل بن احمد، العین، جلد ۳، صفحه ۲۲۲

۲. دهخدا، علی اکبر، لغت‌نامه دهخدا، جلد ۳، سال ۱۳۲۵، صفحه ۱۰۵۵

۳. فقیهی، علی نقی، ارتباط نیکو زیر یک سقف، انتشارات آستان قدس، سال ۱۳۹۱، صفحه ۳۳

۴. مجلسی، محمد باقر، بحارالانوار، جلد ۱۰۳، صفحه ۲۵۳

۵. مشکینی، علی، موعظ العدویه، صفحه ۱۵۱

1. محبت و توجه به همسر و نیازهای او

اصل وجود عشق و احساس محبت متقابل بین زن و شوهر از چنان اهمیتی برخوردار است که خداوند در قرآن به آن اشاره فرموده: «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً»¹، «و از نشانه های او این است که برای شما از جنس خودتان همسرانی آفرید تا در کنارشان آرامش یابید و در میان شما دوستی و مهربانی قرار داد.»

از آنجا که ادامه این پیوند در میان همسران خصوصاً و در میان انسان ها عموماً نیاز به یک جاذبه و کشش قلبی و روحانی دارد، به دنبال آن اضافه می کند و در میان شما مودت و رحمت آفرید، جالب اینکه قرآن در این آیه هدف ازدواج را سکونت و آرامش قرار داده است و با تعبیر "لتسكنوا" مسائل بسیاری را بیان کرده و نظیر این تعبیر در آیه ۱۸۹ سوره اعراف نیز آمده است. به راستی وجود همسران با این ویژگی ها برای انسان ها مایه آرامش زندگی آنهاست و یکی از مواهب بزرگ الهی محسوب می شود، این آرامش از اینجا ناشی می شود که این دو جنس مکمل یکدیگر و مایع شکوفایی و نشاط و پرورش یکدیگر می باشند به طوری که هر یک بدون دیگری ناقص است و طبیعی است که میان یک موجود و مکمل وجود او چنین جاذبه نیرومندی وجود داشته باشد و از اینجا می توان نتیجه گرفت آنها که پشت پا به این سنت الهی می زنند وجود ناقصی دارند چرا که یک مرحله تکاملی آنها متوقف شده است (مگر آنکه به راستی شرایط خاص و ضرورتی ایجاب تجرد کند).²

مسئله محبت رابطه عمیق با انگیزه جنسی دارد چون محبت در واقع باعث ادامه پیوند و هماهنگی و همکاری زن و شوهر می شود و به همین دلیل برای تداوم زندگی خانوادگی کاملاً ضرورت دارد.³

مقصود از احترام نگرشی است که در آن همسران برای هم احترام زیادی قائلند یکدیگر را ارزشمند می دانند افزون بر این همسران علاقمندند که این احترام را به زبان آورند و آن را به نوعی ابراز کنند بنابراین تعجب آور نیست که به هنگام بروز تمایل برای حل مشکلات مربوط به زوج شاهد احترام هستیم احترام در اصیل ترین شکل خود به صورت توانایی گوش دادن و توجه به همسر ظاهر می شود روشن است که این توانایی ها از نگرش ها و حرف فراتر می روند و به ارزش گذاری فعالانه و قدردانی احترام آمیز تبدیل می شوند.⁴

1. سوره روم - آیه ۲۱

2. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، نشر دارالکتاب الاسلامیه، سال ۱۳۷۴، جلد ۱۶، صفحه ۳۹۲

3. نجاتی، محمد عثمان، قرآن و روانشناسی، نشر آستان قدس، سال ۱۳۸۱، صفحه ۱۱۹

4. فقیهی، علی نقی، ارتباط نیکو زیر یک سقف، انتشارات آستان قدس رضوی، سال ۱۳۹۱، صفحه ۳۲

آگاه بودن از نیازهای همسر از عناصر اساسی فرایند ارتباطی است. برخی همسران در شناخت خواسته‌های همسرشان کوتاهی می‌کنند و در برخی مواقع برای شنیدن نیازهای همسرشان زمانی اختصاص نمی‌دهند، زوج‌هایی نیز هستند که از بیم سوء استفاده تصمیم می‌گیرند به یکدیگر حساس نباشند، در همه این مواقع نتیجه نهایی یکسان است همسران در شناسایی یا ارضای نیازهای یکدیگر شکست می‌خورند و از هم دورتر و دورتر می‌شوند.¹

نیازهای انسان حد و مرزی ندارند بخشی از آنها تخیلی و غیرمنطقی‌اند که فرد به ناممکن بودن آنها آگاه است ولی گاهی در رویا به آنها می‌اندیشد و از نظر روانی آرام و دلخوش به این وسیله تخلیه روانی می‌شود.

بخش دیگر نیز به نیازها و انتظاراتی او از خود و دیگران مربوط است و باعث انگیزه و در نتیجه حرکت و فعالیت او می‌شود برآورده شدن بخشی که مربوط به دیگران است مشخص نیست این خواسته‌ها و نیازها نیز می‌تواند غیر منطقی یا بدون حد و مرز باشد که بخشی از آنها طبیعی است گاهی به اینکه چه نوع و تا چه اندازه انتظارات و نیازهای زن و شوهر از یکدیگر طبیعی و منطقی است از نکته‌های مهمی است که باید به آن دقت توجه کرد.²

یکی از توانایی‌های روحی و جاذبه‌های شخصیتی آدمی ابراز محبت نسبت به همسر و شریک زندگی است موانع فراروی ابراز محبت عبارتند از: بی معرفتی، غرور بی جا، حجب و حیای افراطی.³

2. مشورت در تصمیم‌گیری‌ها

در باب اهمیت مشورت زن و شوهر با یکدیگر در امور مختلف می‌توان به آیه‌ای از قرآن کریم اشاره کرد که می‌فرماید: « فَإِنْ أَرَادَا فِصَالًا عَنْ تَرَاضٍ مِنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا »⁴ « پس اگر پدر و مادر بخواهند کودک را زودتر از شیر باز گیرند با مشورت هم این کار را انجام دهند. »

خداوند در این آیه به پدر و مادر با همه علاقه و عاطفه‌ای که به فرزندشان دارند اجازه نمی‌دهد در امر تربیت و پرورش فرزندشان استبداد به خرج دهند و می‌فرماید با هم یا با دیگران مشورت کنند در واقع نگرش مکتبی اسلام در مسئله شورا از چنان ظرافت و ژرفایی برخوردار است که حتی در مسائل بسیار کوچکی همانند از شیر گرفتن فرزند هم که در نظر همگان امری عادی به شمار می‌رود دستور می‌دهد که پدر و مادر با هم مشورت کنند و صلاح فرزند خود را در نظر بگیرند این در حالی است که مادر در شیر دادن یا شیر ندادن به فرزندش اختیار تام دارد.⁵

1. رشیدپور، مجید، تعادل و استحکام خانواده، نشر اطلاعات، سال 1378، صفحه ۱۲۶

2. عسگری فر، حسین، نقش بهداشت روان در ازدواج زندگی زناشویی و طلاق، نشر گفتگو، سال 1380، صفحه ۲۶۶

3. علی مرادی، بهمن، صمیمیت_احترام_قدردانی، انتشارات آستان قدس، سال ۱۳۹۵، صفحه ۱۵

4. سوره بقره _آیه ۲۳۳

5. بافکار، حسین، حلقه تدبیر، ناشر مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما، سال ۱۳۸۳، صفحه ۳۰

3. نقش الگویی و درس عملی برای فرزندان

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمودند: « حَقُّ الْوَلَدِ عَلَى وَالِدِهِ إِذَا كَانَ ذَكَراً أَنْ يَسْتَفْرِهَ أُمُّهُ »¹، «حق فرزند بر پدر این است که مادر او را گرامی بدارد.»

والدین نمونه رفتار و کردار مطلوب و شایسته را عملاً در معرض دید فرزند قرار می‌دهند تا شرایط لازم برای تقلید و الگوبرداری فرزند فراهم آید.

اگر زن و شوهر با هم سازگار و مهربان باشند و به یکدیگر احترام بگذارند فرزندان از آنها اطاعت می‌کنند. والدین با بی‌احترامی به یکدیگر، بحث و مجادله طولانی و انتقاد از یکدیگر در مقابل فرزندان اقتدار خود را از دست می‌دهند و همین امر باعث می‌شود فرزندان از والدین اطاعت نکنند. پس احترام بین زوجین باعث ایجاد اقتدار پدر و مادر و اطاعت فرزندان از پدر و مادر می‌شود به طور معمول والدین اولین کسانی هستند که در افزایش اعتماد به نفس فرزندان خود نقش دارند، والدین با احترام گذاشتن به یکدیگر و استفاده از الفاظ مناسب در خانه باعث ایجاد و افزایش اعتماد به نفس در اعضای خانواده می‌شوند.²

4. جلب احترام دیگران

وقتی در خانواده زن و شوهر محترمانه با یکدیگر رفتار کنند و الگوی رفتاری آنان مبتنی بر صداقت باشد و حالت نمایشی و غیر واقعی نداشته باشد ناخودآگاه باعث جلب نظر و احترام دیگران خواهد شد و از طرف دیگر خانواده‌ای که خود اصول اخلاقی را رعایت کند و چهارچوب احترامی برای اعضایش قائل باشد از بسیاری از معضلات و مشکلاتی که جامعه به وجود آورنده آن است دور می‌ماند چرا که این سد احترامی موجود در حصار خانواده مانع ورود بسیاری از مشکلات و افراد ناسالم به محیط سالم و امن خانواده خواهد شد و ناخودآگاه دیگران با دیدن منش رفتاری خانواده مجبور به رعایت اصول و ارزش‌های خانواده و احترام قائل شدن برای خانواده خواهند شد.

انگیزه تلاش و حرکت در انسان‌ها پس از تامین نیازهای جسمی، یافتن تعلق خاطر، جلب توجه و احترام دیگران و آرامش و امنیت خاطر است و این هدف جز با بودن در خانواده‌ای که اعضای آن به یکدیگر احترام می‌گذارند محقق نخواهد شد.

5. وفاداری و تعهد

زن و شوهری که برای یکدیگر ارزش و احترام قائل باشند همسر خود را با همه نقص‌های احتمالی‌اش می‌پذیرند و اجازه ورود بیگانه را به حریم عاشقانه زندگی خود نمی‌دهند چرا که در پی این احترام در زندگی احساس آرامش و امنیت دارند و به نیازهای خود به طور صحیح پاسخ داده‌اند و به این طریق خود را به خانواده متعهد می‌دانند و حریم خانواده را مخدوش به انواع بی‌وفایی‌ها و بی‌تعهدی‌ها نخواهند کرد.

حضرت خدیجه سلام الله علیها هواره به پیامبر عشق می‌ورزید و حتی در سخت‌ترین ایام (در جریان شعب) از ازدواج با حضرت محمد صلی الله علیه و آله احساس پشیمانی نکرد. پیامبر نیز همیشه به حضرت خدیجه علیه السلام وفادار بود به گونه‌ای که پس از وفات حضرت خدیجه علیه السلام در سوگ او بسیار گریست. وی تا آخرین لحظه عمرش همواره به یاد حضرت خدیجه علیه السلام بود و همیشه از فداکاری او نسبت به خویش نزد دیگران یاد می‌کرد. بعد از مرگ حضرت خدیجه علیه السلام نیز همواره دوستان و اقوام او را گرامی می‌داشتند.¹

اعلام وفاداری به همسر در سخت‌ترین شرایط تأثیری بسیار شگرف در تقویت محبت میان همسران خواهد داشت نمونه دیگر این ابراز وفا را در زندگی میرزا کوچک خان جنگلی می‌بینیم: میرزا برای آخرین بار به دیدار همسرش رفت و هنگام وداع به همسرش چنین گفت اوضاعمان از همه جهت مغشوش است و خطر از هر سو احاطمان نموده و تو گناهی نداری جز اینکه همسر من هستی و سزاوار نیست بلامتکلیف بمانی و زندگی‌ت تباه شود یا خدای ناکرده در معرض خطر قرار بگیری طلاق حلال همه این مشکلات است همسرش گفت من این پیشنهاد را نمی‌پذیرم زیرا مایل نیستم به پیمان شکنی و بی‌وفایی متهم شوم من که به مراتب فرزاندانی‌ات آگاهم، از آنچه بر من وارد خواهد شد راضیم...²

بنابراین در نتیجه احترام زوجین به یکدیگر و اخلاق مداری آنها شاهد وفاداری و تعهد آنها تا پای جان برای همدیگر خواهیم بود.

-
1. نمازی شاهرودی، علی، مستدرک سفینه البحار، جلد ۳، صفحه ۲۱۷
 2. جمعی از نویسندگان، همسران همراه، نشر حوزه علمیه قم، سال ۱۳۹۷، صفحه ۱۱۹

نتیجه گیری

با بررسی تعدادی از آیات و روایات و بنابر عقیده کارشناسان دریافتیم که موضوع احترام به همسر نقش کلیدی و پایه‌ای در بهبود روابط زوجین و خانواده دارد و از برترین حقوق اخلاقی است که زوجین موظف به رعایت آن هستند طبق بررسی صورت گرفته مهمترین مصادیق احترام به همسر شامل:

__ ابراز محبت و توجه به نیازهای همسر

__ مشورت کردن با همسر در مسائل و تصمیمات زندگی

__ در اولویت قرار دادن همسر در امورات مختلف

__ تعریف و تمجید از همسر در حضور و غیاب او و در جمع‌های مختلف

__ رعایت اصل صداقت و راستگویی در زندگی و همچنین

__ ارتباط نیکوی کلامی و رفتاری می‌باشد که برخی مولفه‌های آنها بررسی شد و اهمیت موضوع روشن و راهبردی بودن اصل احترام در زندگی ثابت شد.

دریافتیم که رعایت اصل احترام و مصادیق آن در زندگی اصل ضروری برای تداوم زندگی زناشویی و تداوم تربیت نسل شایسته مسلمان می‌باشد و همچنین به این نتیجه رسیدیم که از جمله آثاری که رعایت احترام در زندگی در پی دارد شامل:

__ آرامش روانی زوجین و خانواده

__ تحکیم پایه‌های زندگی

__ تربیت نسل شایسته مسلمان

__ جلب احترام دیگران

__ وفاداری و تعهد می‌باشد.

همچنین با بررسی سیره زندگی بزرگانی همچون حضرت خدیجه سلام الله علیها و حضرت زهرا سلام الله علیها می‌توان به الگوهای رفتاری بیشتر و ملموس‌تری در بحث احترام در زندگی دست یافت و از مزایای رعایت این اصل بهره مند شد.

فهرست منابع و مآخذ

قرآن کریم

نهج البلاغه

-آمدی، عبدالواحد، غرر الحکم

-ابن بابویه، محمد بن علی، الخصال

-بافکار، حسین، حلقه تدبیر، ناشر مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما، سال ۱۳۸۳

-بیستونی، محمد، شادی و آرامش از دیدگاه قرآن و نهج البلاغه، نشر بیان جوان، سال ۱۳۸۴

-بیستونی، محمد، تفسیر جوان، نشر دارالکتب الاسلامیه، جلد اول

-پوریزدی، رحمت، دوستت دارم همسر عزیزم، ناشر قدس سال ۱۳۹۹

-حسینی قمی، سیدحسین، تحکیم خانواده، نشر عطش، سال ۱۳۹۷

-دهخدا، علی اکبر، لغت‌نامه دهخدا، جلد ۳، سال ۱۳۲۵

-رشیدپور، مجید، تعادل و استحکام خانواده، نشر اطلاعات، سال ۱۳۷۸

-رشاد، علی اکبر، دانشنامه فاطمی، جلد دوم، نشر پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، سال ۱۳۹۳

-طبرسی، حسین، مستدرک الوسائل، جلد ۱

-عسگری فر، حسین، نقش بهداشت روان در ازدواج زندگی زناشویی و طلاق، نشر گفتگو، سال ۱۳۸۰

-علی مرادی، بهمن، صمیمیت_احترام_قدردانی، انتشارات آستان قدس، سال ۱۳۹۵

-فراهیدی، خلیل بن احمد، العین، جلد ۳

-فتاحی‌زاده، فتحیه، زن در تاریخ و اندیشه اسلامی، نشر بوستان کتاب قم، سال ۱۳۸۷

-فیض کاشانی، محمد بن شاه مرتضی، محجة البیضاء، نشر موسسه النشر الاسلامی، ج ۴

-فقیه‌ی، علی نقی، ارتباط نیکو زیر یک سقف، انتشارات آستان قدس، سال ۱۳۹۱

-فقیه‌ی، علی نقی، ارتباط نیکو زیر یک سقف، انتشارات آستان قدس رضوی، سال ۱۳۹۱

-شیخ کلینی، الکافی، نشر دارالکتب الاسلامیه، جلد ۶

-کوهی، محمدرضا، ویژگی‌ها و امتیازات، ناشر بی جا، سال ۱۳۸۶

-شیخ صدوق، من لایحضره الفقیه، نشر دارالکتب الاسلامیه، جلد ۲

-مجلسی، محمد باقر، بحارالانوار، جلد ۱۰۳

-مشکینی، علی، موعظ العددیه

-مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، نشر دارالکتاب السلامیه، سال ۱۳۷۴، جلد ۱۶

-مومنی، مهدی، سبک زندگی مشترک، ناشر مولف، سال ۱۳۹۴

-موسوی، صالحه سادات، نوری، نجیب الله، آثار احترام بین زوجین در زندگی مشترک، نشریه مطالعات روانشناسی با رویکرد اسلامی
شماره 2، سال ۱۳۹۹

-نجاتی، محمد عثمان، قرآن و روانشناسی، نشر آستان قدس، سال ۱۳۸۱

-نمازی شاهرودی، علی، مستدرک سفینه البحار، جلد ۳

-وظیفه مند، رضا، اختلافات کوچک تفاهم‌های بزرگ، انتشارات آستان قدس، سال ۱۳۹۱